

Natočte o něm dokument!

Jak **Josef Škvorecký** začínal coby redaktor, překladatel, spisovatel, nakladatel a za co mu vděčíme V pondělí 27. září bude Josefu Škvoreckému osmdesát let. Když se v roce 1924 narodil, byl to šťastný den nejen pro jeho rodiče, ale i pro českou literaturu.

Přišel na svět umělec předurčený k tomu, aby vypsal "co vytrpěli, co milovali, o čem snili jeho druhové." Ta slova Romaina Rollanda stojí v mottu k románu Zbabělci. Škvorecký je osobitě naplnil způsobem, jakým se to podaří jen málokomu. Stal se moderním kronikářem života na malém městě za druhé světové války, mistrem líčení pitoreskní existence tankového praporu i poměrů v redakcích socialistických vydavatelství, shovívavě pobaveným pozorovatelem hrátek lidí privátních do emigrace větrem osudu a autorem mnoha a mnoha dalších děl včetně detektivek psaných výslovně pro pobavení čtenářů.

Hodnocení jeho tvorby mi nepřísluší, ale chtěla bych připomenout: budou-li po desetiletích literáti, historici a sociologové hledat prameny k zodpovězení otázky, jaká byla Škvoreckého generace a její doba, najdou v jeho díle autentickou odpověď. Má mnoho podob a jeden vzácný společný jmenovatel: morální nezlomnost s úctou k životu. Škoda že o Škvoreckém nebyl dosud natočen zásadní dokument. Dojdeli k tomu někdy, ráda bych navrhla ke zpracování několik méně známých námětů.

Co si v nakladatelství soudruh rotný přeje?

Například začátek redakční kariéry. Je známo, že **Josef Škvorecký** vystudoval angličtinu a filozofii na Filozofické fakultě Karlovy univerzity, nastoupil do zaměstnání jako středoškolský profesor a teprve po prezenční vojenské službě se rozhodl pracovníě přiblížit k literatuře. Ten okamžik je pro mě nezapomenutelný: na Národní třídě č. 36 tehdy sídlilo Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění a ve 4. patře v posledních dveřích fronty do ulice byla část anglo-germánské redakce. Ty dveře jedno dopoledne v lednu 1954 kdosi otevřel a v jejich rámu zůstal stát voják Československé lidové armády. Tankista. Postrojen byl podle tehdejších zvyklostí: těžká černá bagančata, neforemná uniforma, zřejmě po původním majiteli o kousek vyšším. Dojem narušovaly brýle intelektuála. Vidím ho mezi těmi dvěma dodnes a dodnes lituji, že tam tehdy nebyl častý host redakce malíř František Tichý. Jeho skica tohoto válečníka na obálce Tankového praporu by určitě dobyla svět. V místnosti byl náhodou vedoucí oddělení, a když po úvodním dotazu, co si v nakladatelství soudruh rotný přeje, vyšlo najevo, že si v nakladatelství přeje pracovat, dostal kontrolní otázku, které autory by chtěl k vydání prosazovat. Po ideologicky zcela chybné odpovědi "Hemingwaye a Faulknera" se zdálo, že bude muset u tankistů zůstat, ale když později připustil, že zná i Howarda Fasta (to ještě nebyl renegát) a slyšel o pokrokovém časopisu Masses and Mainstream, byl přijat. Bdělosti a ostráživosti bylo učiněno zadost a vedení nakladatelství mělo dostatek jasnozřivosti, aby neodmítlo uchazeče odborně na výši a s vlastním názorem.

Když tankista oblékl civil, stal se redaktorem, od počátku výjimečným svými znalostmi, všeobecným rozhledem, čtenářskou náruživostí (ty stohy brilantních posudků, co napsal!). Šarží byl ovšem řadový pěšák, takže na něho padly i úkoly dnes těžko uvěřitelné. Když se v padesátých letech vyměnilo v SSSR politické vedení a v nemilost upadl Berija, budoucí světový prozaik dostal redisové pero a tuš a v celém nákladu publikace, kde byl Berija zmíněn v jakési poznámce pod čarou, jeho jméno škrtnal, aby z pohledu na ně neutrpěl čtenář politickou újmu.

O vlastní tvorbě se nezmiňoval vůbec, v nakladatelství snad jen jednotlivcům dal přečíst na prastarém stroji naklepanou povídku. Prosazovat se začal překlady, bez smlouvy přeložené povídky nabízel časopisům. Bez smlouvy jsme také společně přeložili Bradburyho vizionářské dílo 451° Fahrenheita a nabízeli je ode dveří ke dveřím, dost dlouho marně.

Ten překlad měl vůbec zajímavou historii. V tuhém režimu padesátých let nebylo možné objednat si ze zahraničí moderní slovníky, natož v Praze sehnat domorodého mluvčího a neznámé výrazy u něho ověřit. Nakonec jsme v orchestru FOK našli černého basistu ze Spojených států a s jeho pomocí řešili reálie v Bradburyho textu. Přesto se nulová možnost dvou vystudovaných anglistů vyrazit na zkušenou do anglosaského světa projevila chybou hned na první straně. "Marshmallow" jsme nesprávně přeložili jako ibišek, neměli jsme tušení, že to jsou bonbony, které dnes i u nás prodává každá samoobsluha.

Seznámení s černošským basistou přispělo k Škvoreckého spoluúčasti na jazzovém pásmu ve Slovanském domě. Ve skromných podmínkách a na poloprofesionální úrovni dotahované nadšením účinkujících i publika byl tenhle pořad první pražskou manifestací jeho lásky k džezu. Od rutinní práce knižního redaktora se Škvorecký odpoutal po založení časopisu Světová literatura. Jako zástupce šéfredaktora se posunul k tomu, oč mu šlo především neztratit kontakt s kulturním vývojem za hranicemi našeho ideologickými měřítky kontrolovaného státu. V obtížných podmínkách sháněl zajímavosti a novinky světové literatury, psal doslovy, komentáře, překládal, získával vzdělané a zapálené spolupracovníky, nejen z Prahy.

Prašivé kotě

Z Národní č. 36 se přestěhoval se Světovkou v téže ulici do zadního traktu barokního domu, u něhož dnes každého 17. listopadu hoří svíčky připomínající události roku 1989. Tam pracoval, když mu v roce 1958 konečně vyšel první román napsaný deset let předtím. Tam ho zastihla zdrcující kritika Zbabeleců i hodnocení, že je "kotě napadené prašivinou", které by se mělo zanést k zvěrolékaři. Odbojný smutek autora se v té miniaturní pracovně zhmotnil a celou ji vyplnil. Následoval rychlý pád, ztráta místa v časopisu a dosti Škvoreckého! Doslova. Tiskovému dohledu se zdálo nebezpečné, aby se jeho jméno objevilo třeba jen v tiráži, a tak musel pro svoji práci hledat "pokrývače". Se jménem Jana Zábrany vyšly pak v šedesátých letech detektivky, na nichž pracovali různou měrou oba společně, i skvělý Škvoreckého překlad Millerova Prezidenta krokadýlů. Světlo světa nikdy nespátl další tehdejší Škvoreckého nápad - učebnice angličtiny formou detektivky. Dohodli jsme se, že na ní budeme pracovat společně, dokonce už jsme na knihu získali nakladatelskou smlouvu. Škvorecký měl psát příběh, já k němu přizpůsobovat gramatický výklad a cvičení. Začínalo to slibně: "This is a body. The body is on the floor." Daleko jsme s tím nepokročili, ne vlastní vinou.

Knihy, makarony a mývalové

V úspěšný konec uvolňování ideologického tlaku a pražského jara **Josef Škvorecký** nevěřil. Pamatuji se na velmi vzrušenou debatu u Škvoreckých několik dní před 21. srpnem 1968, kdy všichni přítomní tvrdili, že Rusové si invazi nemohou dovolit. On jediný svým nehlučným způsobem pořád opakoval, že přijdou. Přišli, Zdena a Josef Škvorečtí odešli. Co bylo dál, je všeobecně známo: nakladatelství 68 Publishers, dotované zpočátku platem univerzitního učitele, třicet let udržování kontinuity svobodného vydávání, desítky původních děl i překladů a tvorba vlastní. Méně už je známo, za jakou to bylo cenu a jaké vyčerpávající osobní nasazení do toho vložila Zdena Škvorecká. Přesto během normalizačních let proskakovaly zprávy zcela opačné a senzacechtiví lidé je šířili s potěšením: Škvorecký se topí v penězích, Škvorecký se rozvedl, ba dokonce Škvorecký umřel. Zlá slina vždycky zanechává skvrny, takže by dokumentární kamera měla zaznamenat, jak se začínalo v obyčejných pokojích jednoho kanadského věžáku, pokračovalo v budově, kde byl nákladní výtah a vyráběly se žárovky a makarony, a teprve poslední adresa byla důstojná - až na to, že pod podlahou terasy měli doupě mývalové. Mohla by také zabrat domek, kde majitelé nakladatelství bydleli a dosud bydlí. Úmyslně říkám domek, původně dělnický, s několika schůdky ke vchodu, nepatrnou přední a protáhlou zadní zahrádkou, dvěma místnostmi v přízemí, jednou v patře, bez garáže, s překrytou verandou upravenou na pracovnu. Dnes je to, pravda, čtvrt' rezidenční, ale neokázalá, mile starosvětská, odpovídající prostému celoživotnímu stylu manželů Škvoreckých.

Člověk upřímného srdce

A ty peníze na utopení? Ty měli přinést a nepřinesli lidé, kteří si od Josefa v tuzemsku i v cizině půjčovali na věčnou oplátku, objednávali si knihy a pozapomněli za ně zaplatit, nabízeli pomoc a ve skutečnosti mu od leccěhos odpomohli, zkrátka jak už to na světě chodí. Velkorysost Škvoreckého vůči nim je obdivuhodná.

Smutnější by byla zmínka o neuvěřitelných žádostech zařídit to či ono, zaplatit stipendium, nebo dokonce vyreklamovat osoby ze socialistického Československa. **Josef Škvorecký** s plným pochopením a z dobroty srdce pomáhal každému, jak mohl, a jestliže si pak vysloužil kritiku za to, že on, osoba na indexu, nezajistil někomu v sedmdesátých letech odchod do ciziny, je to důkaz, jak dobrým lidem svět oplácí.

V dokumentu by neměla chybět ani pasáž o nešťastné hysterii rozpoutané kolem Škvoreckého překladu Prezydenta krokadýlů, který vyšel pod jménem "pokrývače" Jana Zábrany, a po roce 1989 byl nezúčastněnými stranami vyvolán o autorství spor. Ten nejvýstižněji shrnuje sarkastická definice historie z pera George Santayany: "Snůška lží o událostech, které se nestaly, vyprávěná lidmi, kteří u nich nebyli." Nemohu zapomenout na telefon z Floridy na Šumavu, v němž se ozval ne rozlícený, ale přesmutný hlas: "Tak já prý jsem Honzovi Zábranovi ukradl překlad." Žádné ataky a pomlouvání, jen zděšení nad tím, že jemu, který celým svým dosavadním životem ctí mravní hodnoty, někdo podsouvá krádež sto padesáti stránek překladu zemřelému příteli. Mihne se mi u toho i jedna scéna v redakci Literárních novin, kde jsem se marně pokoušela uplatnit stanovisko já, která o pravém autorství vím: byla jsem u toho, když Škvorecký Millerovu knihu překládal.

A ještě jednu věc bych ráda připomněla, naléhavě a nejen pro případný filmový scénář: aby se při hodnocení Škvoreckého díla nikdy nezapomněla vyzdvihnout i osobnost autora, člověka s upřímným srdcem, s porozuměním pro lidské slabosti, nešetřícího pomocí profesní ani materiální, člověka vzácného a dobrého.

Ať je nám ještě dlouho zdráv!

O pravém autorství překladu Prezydenta krokadýlů vím: byla jsem u toho, když **Josef Škvorecký** Millerovu knihu překládal

Budou-li po desetiletích literáti, historici a sociologové hledat prameny k zodpovězení otázky, jaká byla Škvoreckého generace a její doba, najdou v jeho díle autentickou odpověď.

Světlo světa nikdy nespátřil další tehdejší Škvoreckého nápad učebnice angličtiny formou detektivky. Začínalo to slibně: "This is a body. The body is on the floor."